

weinig aan dit probleem. Ik onderschrijf graag de oproep van de NAR dat juist die organisaties die dienstverlening op lokaal niveau bieden, meer aan deze zaak zouden moeten doen.

Nu wij het toch over de MFO's, NGO's en dergelijke spreken, moet het mij van het hart dat ik de kritiek begrijp die op het ogenblik in het algemeen op hen wordt uitgeoefend, maar wanneer wij terugzien op de jaren waarin deze organisaties vanaf het eerste uur werkzaam zijn geweest, wil ik toch waarschuwen voor te harde kritiek en voor het idee dat deze organisaties eigenlijk achterhaald zijn. Juist wanneer wij de know how zien en de nieuwe doelstellingen en de vernieuwingen die in dat veld plaatsvinden, moeten wij bijzonder voorzichtig zijn om dit typisch Nederlandse initiatief en veld te gemakkelijk te bekritisseren en te snel aan de kant te zetten.

Het OSACI-rapport is een voorbeeld van een dergelijk initiatief. Ik kan het van harte aanbevelen. Mijn vraag is inderdaad of bij een volgende begroting met een dergelijke herschikking rekening kan worden gehouden. Ten overvloede verwijs ik naar het verslag DAC-landenexamens in Nederland van 16 maart 1992, waarin ook Nederland wordt opgeroepen om wat meer te doen aan deze zaak. Ook bij de komende belangrijke milieuconferentie UNCED dreigt het gevaar dat men zich op eenzijdige wijze met het verband tussen bevolkingsgroei en milieu gaat bezig houden. Reeds lang is aangetoond dat deze zogenaamde oorzaak/gevolg-relatie zo eenvoudig niet ligt. Kan de minister toezeggen dat de Nederlandse inbreng op dit gebied kritisch zal zijn?

Mijnheer de voorzitter! Ik moet afronden. Wij hebben enige duidelijke vraagtekens gezet bij politiek-inhoudelijke zaken. Naar het antwoord van de minister zien wij met belangstelling uit. Zolang hij er nog zit, willen wij graag van zijn deskundige inbreng profiteren.

De voorzitter: Ik geef het woord aan de heer Van Gennip, die zijn maiden-speech zal houden.

□

De heer Van Gennip (CDA): Mijnheer de voorzitter! Ik ga het beleid van mijn voorganger voortzetten, zei de heer De Koning toen hij

gevraagd werd naar zijn voornemens bij het aantreden van het kabinet-Van Agt. Kennelijk zijn hij en zijn opvolgers daar niet helemaal in geslaagd. Toen die voorganger weer terugkwam als minister heeft hij het etiket "een wereld van verschil" op zijn beleidsvoornemens geplakt.

Voorzitter! Mijn fractie is zich bewust van de grenzeloze inzet — in meerdere opzichten — van de huidige bewindsman, van zijn grote intellectuele contributies en van zijn gedrevenheid. De zaak waarvoor hij staat, is die inzet waard. Wij zijn ons ervan bewust dat die inzet een uitstraling heeft. Men weet daarvan op veel plaatsen en op veel fora in de wereld. Een oordeel over het beleid en de uitvoering daarvan door deze minister en dit kabinet, moet die reputatie dan ook verdisconteren. Die reputatie is vooral gevestigd in kringen van mensen die zich met verstand en hart wereldwijd of thuis bezighouden met vragen van armoede en achterstelling.

De populariteit thuis van de minister is weer eens duidelijk gebleken toen hij bij de Tussenbalans de kapitaalmarkt middelen inleverde en niet hij, maar mijn partij in — laat ik het nu maar zo noemen — "het wereldje" ervan langs kreeg, dat wij dat uiteindelijk slikten. Dit bleek ook onlangs weer toen een serieuze bijdrage aan de discussie, zoals in het rapport van onze collega Van Dijk is neergelegd over de toekomst van de ontwikkelingssamenwerking en over de consequenties van de wereld van verschil, niet in de eerste plaats op de inhoud werd beoordeeld. Er werd in dezelfde kringen toch wel sterk op de man gespeeld in wel zeer polariserende kwalificaties. Nu ligt mijn fractie niet wakker van de afkeer van ons in sommige kringen van "bekeerden", die van ons de afgelopen 25 jaar alleen maar verwachtten dat wij voor een royale geldbuidel zorgden en voor de rest onze mond hielden. Ook de minister heeft zich in bepaalde kwalificerende en weinig vleierende zin uitgelaten over de studie onder leiding van de heer Van Dijk, een van zijn voorgangers.

Wie in de politiek zit, moet tegen een stootje kunnen. Wij kunnen moeilijk verwachten dat de minister een rapport dat ook in onze partij nog een discussiestuk is, zo maar omarmt. Hij heeft de volledige vrijheid om er in intellectuele termen over te spreken. Wij vernemen echter wel graag te zijner tijd de mening van

de minister over dit rapport. Er is nog iets anders. Wij zijn van mening dat juist ontwikkelingssamenwerking zoveel mogelijk een zaak van nationale consensus moet zijn en zo weinig mogelijk van polarisatie. Het mandaat van Ontwikkelingssamenwerking smelt weg bij een partijpolitieke polarisatie en profilering. Daarom waarderen wij ook — al zijn wij het evenmin op voorhand eens met de richting van zijn voorkeur — de beheerste wijze waarop de minister zich in het debat over de departementale herindeling heeft gemengd.

Mijnheer de voorzitter! Nederland is in de ontwikkelingswereld de zesde mogendheid. Wij mogen van een grote mogendheid spreken. Ontwikkelingssamenwerking vanuit de gigantische mogelijkheden die Nederland heeft, is geen academische zitting. Het is geen demonstratieve bijeenkomst. Ik zeg tegelijkertijd om misverstanden te vermijden, dat het ook geen veiling van Nederlandse producten is. Wij moeten inderdaad de volheid van de nieuwe internationale ontwikkelingen op dit moment in realisme op ons laten inwerken. Wij zijn een belangrijke actor ten aanzien van de nieuwe kansen, ten aanzien van nieuwe keuzen en ook ten aanzien van de nieuwe onzekerheden. Het is een wereld waarin van geldontvangers een goede besteding mag worden gevraagd en van de geldgevers dat zij de eigen verantwoordelijkheid en de waardigheid van de ontvangers respecteren. Daarom blijft de fractie van het CDA problemen houden met bepaalde beleidsuitgangspunten van de minister, naast alle waardering. Die waardering wordt nog eens versterkt door de zorgvuldigheid waarmee op onze vragen is geantwoord en door de inhoud van een aantal passages in de memorie van toelichting. Met mevrouw Wessel-Tuinstra onderstreep ik de passage over cultuur en ontwikkelingssamenwerking. Daarbij doe ik uiteraard onrecht aan veel andere passages.

Voorzitter! Wij zitten allereerst met de perceptie van de minister over de oorzaken van de armoede in de wereld. Op pagina 45 van de memorie van toelichting wordt het neo-realisme gehekeld: "dat het politieke debat en het sociaal-economisch beleid sinds het einde van de jaren zeventig is gaan bepalen, en dat voorrang geeft aan kapitaal boven arbeid en natuur, aan aanbod

boven vraag en behoefte, aan doelmatigheid boven sociale rechtvaardigheid, aan de korte boven de lange termijn." Voorzitter! Wij hebben het dus niet over ons land in het post-Den Uyl tijdperk, maar over de gehele wereld.

Verderop in de memorie van toelichting zie ik dat de minister het human development-rapport van de Wereldbank uit 1991 omarmt, dat zegt "dat de armoede niet zozeer is terug te voeren op gebrek aan financiële hulpbronnen, maar op gebrek aan politieke wil, let wel, vooral in de ontwikkelingslanden zelf. Militaire uitgaven moeten teruggedrongen worden, kapitaalvlucht tegengegaan, corruptie bestreden, overheids- en particuliere activiteiten beter op elkaar afgestemd."

Hoe verhouden zich die twee visies ten opzichte van elkaar. Het is meer dan een academisch debat. Het bepaalt ten diepste ook onze prioriteiten en de oriëntering van onze hulp. Hoe dikwijls — en wij hebben allemaal boter op ons hoofd — is er niet gekozen voor regimes die inderdaad de schuld van de armoede uitsluitend legden bij die grote boze buitenwereld. Ik zal de laatste zijn om te ontkennen dat internationale economische structuren daar een grote invloed op hebben en het een aantal landen wel bijzonder moeilijk maken, maar zelfs de Amerikaanse boycot kan niet de miljarden verklaren die in de Sandinistische revolutie zijn weggespoeld. En wat moeten wij ervan denken dat de eigen bevolking zich zo massaal gekeerd heeft tegen de heersers die als onze favoriete partners in ontwikkelingssamenwerking werden beschouwd: de Kaunda's, de Traores, de Nyereres en noem maar op.

Het debat is meer dan academisch, als ik dat in deze Kamer vol hooggeleerden en tegenover de voormalige hoogleraar op de Den Uyl-stoel mag zeggen: het vertaalt zich in keuzes van landen en projecten. Men weet dat de fractie van mijn partij aan de overkant heel grote moeite heeft met de afkeer van de minister voor het apart benoemen, naast de keuze voor een armoedebestrijdingsspoor, van een verzelfstandigingsspoor, een moderniseringsspoor. Ik wil graag daarbij de casus India ter hand nemen om de verrekende keuzen te schilderen die uit deze visie en uit conflicten over deze visie voortvloeien.

Wij hadden in India een uitgebalanceerd pakket van hulpverlening. Een combinatie van directe armoedebestrijding, zoals watervoorziening, vrouwenvorming, krediet voor kleine boeren, maar ook voor ongeveer een derde havenverbetering en watertransport. Waarom moet dan in dit zich moderniserende land, dat het toch in belangrijke mate van de export moet hebben, juist die moderniseringsspoor en de Nederlandse bijdrage daaraan worden beperkt? De minister heeft bij zijn terugkeer uit India heel nadrukkelijk gezegd dat hij een programma wil van verschuiving naar armoedebestrijding. Op basis van welke motieven is het afstand nemen van de Nederlandse economische belangen gebaseerd? Hoe verklaart hij die huiver voor havens en watertransport, terwijl het toch een middel is om uit die armoedespiraal te komen? Waarom kennelijk toch die voorkeur om te kiezen voor het vrij ter beschikking stellen van deviezen boven een zorgvuldig opgebouwde inzet van het Nederlandse bedrijfsleven? En is het juist dat wij ons in dit zeer hoog ontwikkelde land concentreren op basisprojecten? Treedt er dan geen substitutie op op het niveau van de deelstaten? Ik durf deze casus te noemen, omdat wij er altijd voorstander van zijn geweest dat er een goede mix was, dus ook met inbegrip van armoedebestrijding. Maar de verschuiving waar de minister voor kiest, stelt ons voor vragen. Waarom die verschuiving, terwijl modernisering voor India urgent is? Waarom is het vrij ter beschikking stellen van deviezen aan India beter dan een op kwaliteit, concurrentie en meerwaarde uitgeselecteerde inzet van het Nederlandse bedrijfsleven? Ik denk dat wij ons wat dit betreft moeten aansluiten bij de opmerkingen van de fractie aan de overkant. Wij blijven de noodzaak onderstrepen van armoedebestrijding, modernisering en zelfstandiging.

Dat brengt mij op het Nederlandse belang. Het Nederlandse belang is niet uniek. Het gaat niet alleen om winst maken of om het kortstondig scheppen van werkgelegenheid. Wat zijn de motieven voor Nederland om zesde natie ter wereld te worden in de sfeer van ontwikkelingssamenwerking? Natuurlijk is er in de eerste plaats het breed gedragen gevoel van solidariteit, maar er is meer. Ik aarzel niet om ook te spreken over

Nederlands belang. Dat belang stijgt ver uit boven alleen economische belangen op korte termijn. Ik denk dat wij de positie van Nederland in de komende tien jaar op ons moeten laten inwerken. Nederland is een van die 25 landen — "landjes" misschien — in de Europese unie; een land op het continentale Europa tegenover een wereld die steeds minder Europa-centristisch wordt. In dat dubbele perspectief gaat het erom dat Nederland een poortfunctie blijft houden. Natuurlijk, economisch, maar ook cultureel en ook maatschappelijk. Het is nu van belang voor onze samenleving dat verwevenheden, banden en contacten blijven bestaan, dat men kennis heeft van en expertise overdraagt aan die grote en steeds groter wordende overzeese landen.

Ik neem hierbij, dat zal u niet verbazen, het Indonesische voorbeeld, want dat is in onze eigen samenleving op basis van mijn definitie van groot belang, van grote betekenis. Na het bijna uitzonderlijk radicale doorsnijden van de banden eind jaren vijftig — zelfs het Postverdrag was opgezegd — hadden wij niet kunnen denken dat in een kwart eeuw nieuwe verbondenheid en betrokkenheid zou worden opgebouwd. Dank zij de visie, de tact, het geduld en de wijsheid van een aantal mensen — ik noem aan Indonesische kant de Sultan van Jogja, drs. Seda, prof. Widjojo, prof. Judjadmoho en aan Nederlandse kant mensen als Van Roijen sr., Jan Meijer, oud-premier De Jong, prof. Duynstee — is een nieuw begin gemaakt in die relatie.

Wij konden daardoor getuige en deelgenoot worden van een bijzonder ontwikkelingsproces: een land vijftientig jaar geleden in grote armoede, verscheurd door een burgeroorlog, geteisterd door hongers, met een verwoeste infrastructuur en een door de wereldmarkt achterhaalde economie. Dat land heeft een snelgroeiende bevolking eten op de plank gebracht, voor bijna honderd procent gealfabetiseerd, een redelijk gezondheidsnet opgebouwd, tientallen miljoenen arbeidsplaatsen gecreëerd, een op olie gebaseerde economie omgezet in een gediversificeerde exportindustrie, zijn wereldwijd als uiterst succesvol bekend geworden family-planningsprogramma opgezet. Zeker, dat land kende ook zijn perscensuur, zijn met harde hand

bijeengehouden eenheid, zijn grote verschillen tussen rijk en arm. Maar dat land is voor vele duizenden hier een beetje symbool geworden, model gaan staan voor de hoop en de tegenslagen, de frustraties soms, maar ook de kansen, de moeilijke keuzes, waarvoor zovele ontwikkelingslanden staan. Daarom bestaat er in veel kringen in Nederland ook begrip voor de Indonesische reactie.

Mijnheer de voorzitter! Het is ons belang, ook ons belang, dat onze universiteiten, onze maatschappelijke instellingen, ons bedrijfsleven zoveel mogelijk bruggen intact kunnen laten. Natuurlijk, wij bedelen niet om onze hulp te mogen wegbrengen en wij respecteren het besluit van de Indonesische regering. Mijn fractie wil de Nederlandse overheid wel vragen om met name de programma's waarin het gaat om wederzijdse bekendheid, waarin het gaat om human resources, om culturele samenwerking en om wetenschap, te blijven bevorderen. Er zijn strikt operationele bilaterale programma's, maar er zijn ook zaken waar het veel meer gaat om de samenwerking tussen in grote mate van zelfstandigheid opererende Nederlandse instituten en hun counterparts in Indonesië, zoals bijvoorbeeld de juridische samenwerking. Er zijn ook relaties van de andere departementen, ook met Indonesië. Wij zouden een creatief beleid willen bevorderen, juist nu, nu er nog wél een generatie op maatschappelijke sleutelposities zit die met Nederland vertrouwd is en met wie in brede zin wel zaken te doen zijn. Ons dekolonisatieproces is één lange boulevard van verscheurde illusies. Als er nog een huisje overeind staat waar wij nog wat in kunnen doen, moeten wij de deur ervan niet dichttimmeren.

Met het doorsnijden van de ontwikkelingsband met Indonesië dreigen wij overigens uit het gehele Oostaziatische gebied te verdwijnen. De minister heeft, zo blijkt uit de begroting, ook dat andere land waar een aantal ontwikkelingen positief waren, de Filipijnen, geschrapt van de bilaterale hulp. Wij sluiten onze ogen niet voor wat daar misgaat, voor het niet vervullen van verwachtingen, die bij het aantreden van mevrouw Aquino als president onder de bevolking leefden. Ik constateer echter wel dat de democratie een indrukwekkende reeks van coupelingen heeft overleefd en dat er de komende maanden, naar het er nu

naar uitziert, voor het eerst in bijna dertig jaar een regelmatige afwisseling van de wacht zal plaatsvinden binnen een normaal democratisch kader. Ik constateer dat er programma's zijn op het terrein van bijvoorbeeld ruraal krediet en kleinindustrie. Maar ook in bepaalde provincies en door bepaalde gouverneurs worden indrukwekkende pogingen gedaan om armoede te bestrijden en om zelfontwikkelingsprocessen op gang te brengen. Dat land krijgt nu een sterretje vanwege onvoldoende mensenrechtenbeleid. Ik zou de regering van de Filipijnen ook geen blanco cheque willen geven, maar ik zie wel niveaus, programma's, departementen waarmee ik zou willen samenwerken, juist om het democratisch proces te versterken.

Daarmee kom ik tot de kern van mijn inbreng. Aan een beleid waarbij ervan wordt uitgegaan dat een land als de Filipijnen het niet waard is om onze hulp te krijgen vanwege de mensenrechtenproblematiek, liggen naar mijn mening twee valse premissen ten grondslag. Ten eerste wordt de centrale regering aansprakelijk gesteld voor alles wat er in een land gebeurt. Ten tweede wijzen wij landen af waarvan de regering, althans belangrijke krachten in die regering, zich duidelijk inspent om zich, met beperkte macht, tegen mensenrechtenschendingen te weren, terwijl zij toch de kwalificatie krijgen van het voeren van onvoldoende mensenrechtenbeleid.

Mijnheer de voorzitter! Dit brengt ons op de vraag naar wat voor beleid het CDA wil ter zake van ontwikkelingssamenwerking. In de eerste plaats is er de twijfel over de reikwijdte van onze vermogens en mogelijkheden om in sociale en economische structuren van andere landen echt met kracht te interveniëren. Wat wij willen is dat met onze hulp de autonome krachten in andere landen en samenlevingen worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid. De succesvolle ontwikkelings-tendenzen dienen wij daarmee te verstevigen en een kans te geven. Ook moeten wij breken met de cultuur van het hier ontwerpen van projecten, de cultuur van de korte missies en van de maakbaarheid van de samenleving. Naar aanleiding van de beruchte AVM-toets — armoede, vrouwen, milieu — geef ik aan dat wij geen enkel bezwaar hebben tegen een toetsing van projecten op hun effecten, maar wel tegen de sugges-

tie dat wij hier processen kunnen maken.

In de tweede plaats is het de vraag of er in ons ontwikkelingsbeleid niet veel te sterk de nadruk wordt gelegd op de rol van de centrale overheid. Die rol is in zwakke structuren toch al zo sterk. Deze moet echter faciliterend, stimulerend zijn en moet de burgers, net als in Nederland, aanspreken op hun eigen verantwoordelijkheden. Ik ben bang dat wij dat soms verslechteren doordat wij onze ontwikkelingsrelatie te uniek concentreren op de centrale overheid, terwijl er andere krachten in de samenleving zijn — en dan heb ik het niet alleen over de NGO's — met wie wij ook bilateraal kunnen samenwerken. In een aantal landen is sprake van heel boeiende ontwikkelingen in de decentralisatie, die ons in staat stellen om samen te werken op lokaal, regionaal en provinciaal niveau. Daarmee worden de democratiseringsprocessen ook van onderaf geïnd.

In de derde plaats dient ons ontwikkelingsbeleid niet alleen aan te sluiten bij de bestuurslagen, maar ook bij de handhaafbare sociale structuren in ontwikkelingslanden. Wij moeten respect hebben voor hun cultuur, hun levensbeschouwelijke opvattingen en hun de kans geven, eigen sociale en culturele vertalingen van het moderniseringsproces tot stand te brengen. Er moet waarde toegekend worden, ook in economische zin, aan gezin, grootfamilie, soms de "clan", aan instellingen en ook aan kennisoverdracht.

In de vierde plaats moet naar mijn mening ook meer aandacht geschonken worden aan bestaande, daar functionerende, levensvatbare economische structuren. Vandaar onze voorkeur voor plattelandsontwikkeling, voor de informele en ambachtelijke sector, het kleinbedrijf, de samenwerkingsvormen en de mensen daarin, coöperaties en kleine ondernemers, boeren, consumenten, arbeiders, woningzoekenden en mensenrechtenorganisaties. En als ik het heb over verantwoordelijkheid, denk ik ook aan kansen voor lokaal en internationaal ondernemerschap.

Er moet sprake zijn van intensieve betrokkenheid, niet alleen bij die centrale overheid in het ontwikkelingsland en niet alleen van de centrale overheid hier, maar een intensieve betrokkenheid bij en waar mogelijk verwevenheid van de gehele Nederlandse samenleving met de

samenlevingen ginds. Dat betekent ook het tegengaan van de tendens tot vervreemding van de medefinancieringsorganisaties in de Nederlandse samenleving als zij worden aangesproken op hun accountability en op het begrip medefinanciering. Dat betekent dat de banden blijvend zijn. Dat betekent geen "hit en run"-werk voor het bedrijfsleven. Het betekent contacten tussen lagere overheden. Wij hebben met plezier gezien dat de minister de faciliteiten daarvoor heeft verruimd. Wij hopen dat daarnaast de maatschappelijke organisaties in Nederland evenals de lagere overheden meer royale kansen zullen krijgen om expertise en betrokkenheid bij de samenleving in de Derde Wereld te realiseren.

Wij onderstrepen hetgeen is gezegd over de oorzaken van onderontwikkeling. Ik denk aan de internationale problematiek veroorzaakt door de internationale economische structuur, die niet participatoir is. Wij zijn ook van mening dat ontwikkelingslanden het eigen huis op orde moeten brengen. Belasting moet worden geïnd, corruptie moet worden bestreden, militaire uitgaven dienen te worden beperkt, de vlucht van kapitaal dient te worden tegengegaan.

Voorzitter! Wij zijn als christendemocraten tegen etatisme. Wij zijn ook tegen kosmopolitisch kapitalisme. Wij zijn tegen uitputting van het milieu. Wij staan voor een ander ontwikkelingsmodel: dat van de verantwoordelijke samenleving. Dat is een model waarin mensen individueel en in hun verbanden, economisch en in alle facetten van hun existentie op de ontwikkelingsuitdaging worden aangesproken, vooral op hun eigen verantwoordelijkheid en kracht. Wij willen werken aan een wereldorde waarin de relatie tussen economisch belang, veiligheid en behoud van de schepping centraal staat. Op de ondeelbaarheid van die schepping baseren wij wereldwijd onze solidariteitsverplichting. Op onze opvatting over de menselijke persoon baseren wij onze visie op mensenrechten, ook sociaal-economische mensenrechten, alsmede een collectief en individueel recht op ontwikkeling.

In de jaren negentig komen wij voor een nieuw debat — ik zou bijna zeggen: een nationale retraite — te staan over ontwikkelingssamenwerking. Ik denk dat de gebeurtenissen rond Indonesië, het afwijzen van een

land als de Filipijnen, het tot op zekere hoogte behouden van een land als Kenia, de grote voorkeur van de minister voor India dat volgens Amnesty International toch ook geen lieverdje is op het terrein van de mensenrechten, alsmede de beperking van de Nederlandse inbreng in het moderniseringsproces allemaal goede aanzetten zijn voor een nationale discussie over en oriëntatie op modellen voor het ontwikkelingsbeleid.

Daarnaast staan wij voor urgente keuzen. Het gaat daarbij om drie zaken, te weten de beleidscompetentie voor ontwikkelingssamenwerking, het beheer en de organisatie van de hulpfondsen en de toerekening wat wij onder het plafond voor ontwikkelingssamenwerking moeten brengen. Deze drie zaken dienen duidelijk gescheiden te worden.

Ik kom nu toe aan de beleidscompetentie. De minister heeft voorzichtigheid bepleit. Hij wil de discussie plaatsen in het grotere kader van de departementale herindeling. Mevrouw Wessel heeft dat ook gedaan. Ik wil dit punt ook in een breed kader plaatsen en niet meedoen aan het favoriete Haagse gezelschapsspel van de departementale herindeling. Wel zien wij graag dat bij een internationale economische concentratie in een nieuw departement een andere prioriteit voor het Nederlandse internationale economische beleid op korte en middellange termijn gesteld wordt: hoe kunnen de Nederlandse economische belangen worden veiliggesteld in een continentaal Europa waar de processen van eenwording zeker niet automatisch tot evenredige versterking van de positie van de economieën van de kleinere landen leiden?

Vanwege de continentalisering van de Europese eenheid zullen bijzondere inspanning en aanpassing van de Nederlandse economie worden gevraagd. Dat is de centrale opgave voor het internationale economische beleid vanuit Nederland. Kortom, als midden in de Koude Oorlog en met de NAVO en Europa als centrale agendapunten de zorg voor de Derde Wereld een duidelijke onderscheiding verdiende van de nationale belangenbehartiging en dus vertaling in een aparte ministeriële verantwoordelijkheid, dan geldt die spanning in de komende jaren zeker ook in de relatie met ons buitenlandse economische beleid. De situatie rond Indonesië

heeft ons vervolgens weer eens duidelijk gemaakt, hoe dicht buitenlandse politiek en de ontwikkelingshulp tegen elkaar aan liggen. De sturing van de hulp veronderstelt een veel bredere benadering dan een economische, hetgeen door mevrouw Wessel-Tuinstra ook al uitvoerig uit de doeken is gedaan.

Ik kom te spreken over de toerekening van de solidariteitsmiddelen. Het rapport-Van Dijk doet een poging om duidelijk te maken dat een intensieve discussie over onze verschillende buitenlandse solidariteitsuitgaven evenzeer urgent is. Hier ligt ook het antwoord op de uitdaging naar aanleiding van de kritiek dat er niet over vrouwen, milieu en cultuur wordt gesproken. Het was primair een financieel rapport.

Voorzitter! Arme landen worden rijk of kunnen zichzelf bedruipen. Rijke landen, meer nabij, zijn naar beneden afgegleden, of het blijkt achteraf dat de statistieken vervalst waren. Intussen klopt een nieuwe categorie landen aan de deur in het kader van het plan-Delors II, een categorie van bepaald niet arme landen die wel een gigantische claim op Europese-Gemeenschapsmiddelen hebben gelegd. Landen zijn veranderd; ook motieven zijn veranderd. De communistenvrees is meer dan vervangen door de noodzaak van milieubehoud en het voorkomen van een toevloed van economische vluchtelingen. Defensie-uitgaven kunnen op termijn minder, terwijl de behoefte aan bijdragen aan vredesoperaties groter wordt. Asielzoekers en vluchtelingen blijven binnenstromen.

In de komende jaren zal de vraag, op welke wijze wij evenwicht brengen tussen onze terechte solidariteit met de armsten in de wereld en de nabije armen in Midden- en Oost-Europa, allesoverheersend zijn. De vraag, welke verschuivingen en aanpassingen binnen de begroting voor ontwikkelingshulp noodzakelijk zijn en op welke wijze wij een nieuwe definiëring en dekking van het totaal van onze buitenlandse solidariteitsuitgaven verzorgen, staat centraal. Ziet de minister geen aanleiding om binnen de huidige begroting die landen waarin de vruchten van het wegvallen van de Koude Oorlog zich het duidelijkst demonstreren en waarin de democratisering opkomt, een bijzondere positie te geven? Ik denk nu aan de plotselinge hoop in El Salvador, aan de schandelijke

verwijzing van Nicaragua, aan de Filipijnen en aan het opheffen van het straffen van de armen in Cambodja.

Leidt de herziening van de statistieken en de DAC/OESO-kwalificaties bij de minister niet tot de conclusie dat landen in Zuid-Europa ook regulier, zoals indertijd bijvoorbeeld Portugal en Griekenland, voor ontwikkelingssamenwerking in aanmerking komen. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan Albanië. Welke perspectieven zijn er voor het Europese gedeelte van het GOS? Welke opvattingen heeft de minister met betrekking tot het Aziatische gedeelte van het GOS? Ik zit in dit verband iets minder met de vraag naar de versnippering, omdat ik ervan uitga dat het niet automatisch gaat om bilaterale relaties, maar ook om toerekeningen, bijvoorbeeld als de Europese Gemeenschap besluit om hier hulp te verstrekken.

Ik wil nog iets over Europa zeggen. Wij willen onze grote zorg uitspreken dat, op een of twee na, alle andere lidstaten ons alleen laten met ons engagement met de ontwikkelingswereld op een beetje redelijk niveau. Wij hebben met respect kennis genomen van de vermelding in het verdrag van Maastricht van de verantwoordelijkheid van de Unie voor de ontwikkelingslanden, maar wij zien met grote zorg de andere lidstaten achterblijven en wegzakken. Over van alles en nog wat worden Europese normen afgesproken waaraan oude en aspirant-leden van de Gemeenschap moeten voldoen, maar kennelijk hoort een zo hoge prioriteit als deze solidariteitsplicht daar niet bij. Dat maakt het voor ons ook moeilijk om van harte mee te werken aan op zichzelf wenselijke ontbindingsoperaties op Europees niveau. Moet er niet veel intensiever ook op bilateraal niveau met de Europese lidstaten worden samengewerkt, ook als een stimulans voor een verhoogde bijdrage van de andere lidstaten?

Het derde element in het debat voor de komende twee jaar is de beheersformule. Wie geeft het gigantische budget uit? Dan gaat het om bedragen van meer dan 30 mld. in vier jaar tijd, waarvan 16 mld. tot 20 mld. "vrij" geld is waarover telkens nieuwe beslissingen moeten worden genomen. Bij de vorige kabinetsformatie is ons inziens terecht afgesproken dat de lijn van de nota-Bukman — geen aparte beheersorganisatie, maar wel met

kracht het departement van Buitenlandse Zaken beter toerusten op deze gigantische taak — zou worden voortgezet. De minister realiseert zich ongetwijfeld dat wij zijn suggestie om toch weer over een agency na te denken, niet erg bevorderlijk vinden voor de inzet om te bewijzen dat de merkworoden "deskundigheid" en "betrokkenheid" verzekerd kunnen zijn op dit departement. Onze inzet is nog steeds afwijzing van een aparte rijksdienst. Op de eerste plaats wegens de valse premisse, dat het bij de besteding en keuzen, ook op uitvoeringsniveau, van ontwikkelingssamenwerking om iets technisch, iets a-politiek zou gaan, een zaak voor politieke en ministeriële verantwoordelijkheid op afstand. Maar ook spelen bij ons praktische overwegingen van coördinatie en zuinigheid. Juist in die landen waar wij weinig "eigen" belangen hebben, is het onzin naast onze ambassade en dikwijls ook nog naast de door deze minister gekoesterde veldkantoren van de SNV, eigen ontwikkelingskantoren te hebben. Maar de afwijzing van de rijksdienst heeft wel duidelijke consequenties voor aantallen ambtenaren, deskundigheid, wat landen, sectoren, beheersen veranderingenprocessen betreft, stijl en kunde en mogelijkheid om engagement te realiseren. Wij zijn absoluut optimistisch, wat de belangstelling, deskundigheid en betrokkenheid van aspirant-ambtenaren betreft en wij zien de mogelijkheden voorhanden voor een goed functionerend "spending department", maar de minister heeft het zelf voor een belangrijk deel in handen. Er treedt een self fulfilling prophecy-proces in werking, als de minister niet zelf in deze formule gelooft en die ook niet echt wil doorvoeren. Zo heeft het ons verbaasd, dat ondanks eerdere indicaties van het tegendeel kennelijk de carroussel van mutaties even snel doordraait als vroeger. In tegenstelling tot wat de minister lijkt te suggereren, is dat geen natuurgegeven. Wij blijven vasthouden aan wat wijlen prof. Sudjatmoko ter zake stelde: continuïteit, volkerenkennis, taalkennis zijn essentiële voorwaarden voor een goed en zeker voor het door ons beoogde voorwaarden-scheppend beheer in de bilaterale hulp. Dat is dus minstens vier jaar op een stoel en logica in de carrière-cyclus, en dat moet kunnen.

Het bewijs, dat de cultuuromslag

op Buitenlandse Zaken mogelijk is, wordt naar ons gevoel geleverd bij de versterking van de financiële beheersfunctie. Wij gaan ervan uit, dat dit voorlopig zal resulteren in een accountantsverklaring over de begroting 1991. Een goedkeurende verklaring zal ook naar het draagvlak toe van bijzondere betekenis zijn. Wij hebben begrepen, dat de minister wil gaan werken aan een value for money-audit, wat door de CDA-fractiespecialist van Financiën wordt toegejuicht, zodat inzicht in de kosten-batenverhouding zal toemen. Wij waarderen de inspanningen om de regeringen van de ontwikkelingslanden zelf te confronteren met hun verantwoordelijkheid voor waterdichte verslaggeving en controle naar de donoren en de eigen bevolking. Zo zou de zware en noodzakelijke controlestructuur ook naar de ontwikkelingslanden toe een duidelijke meerwaarde kunnen krijgen, een leerproces voor overheids-ginds.

Parlementaire druk, politieke wil zijn kennelijk in staat om een vergaand proces van toerusting en reorganisatie op gang te brengen op het terrein van de controle, maar zou het dan ook niet mogelijk zijn adequate voorwaarden te scheppen voor wat ik de produktie wil noemen, het primaire proces? Wij moeten ook weer niet in de situatie van de Sovjet-Unie verzeild raken, waar achter iedere produktiewerker drie controleurs stonden.

In verband met het financiële beheer zou ik de minister nog willen vragen, hoe hij nu na ruim twee jaar ervaring staat tegenover de opdracht eindejaars het geld "op te maken" of terug te storten bij Financiën, met de faciliteit om een zeer beperkt gedeelte in de bandbreedte te brengen en het volgende jaar alsnog voor ontwikkelingssamenwerking te besteden. Acht de minister de mogelijkheden van reallocatie tegen het einde van het jaar adequaat of zou hij liever een uitbreiding van de bandbreedtemogelijkheden zien? Soberheid en efficiency moeten worden gegarandeerd. Mijn fractie neemt overigens met waardering kennis van het werk van de inspectie en ziet dit als een duidelijk instrument om het draagvlak in Nederland te bevorderen. Ik sluit mij aan bij de woorden van mijn voorganger. De vis-noch-vlees-benadering in de nota Multilaterale organisaties is in dat

licht wat teleurstellend. Er is inzet nodig voor kwaliteit en inzicht.

Kwaliteit en mandaat zijn de twee centrale voorwaarden voor een voortgezet krachtig ontwikkelingsbeleid in de jaren negentig. Het wordt de grote vraag, of een volgend kabinet bij alle financieringsproblemen, alle nieuwe opgaven en incidenten bij de relatieve eenzaamheid van ons land, ook in EG-verband, een voortgezet mandaat voor een omvangrijk ontwikkelingsbeleid zal krijgen. Het oude draagvlak van missie en zending, socialistische solidariteit en humanisme is aan het afbrokkelen. Kan een nieuw bewustzijn als belichaamd in het conciliair proces, in de milieubeweging en de mensenrechtenorganisaties, maar ook op grond van de mondiale informatie-overdracht een basis vormen voor dat nieuwe mandaat? Kwaliteit is hier een absolute vereiste en dat vraagt, dat de legers van de armoedebestrijding successen boeken en voldoende munitie krijgen. Dat is iets anders dan dat zij bij terugkeer van het front alleen maar geïnspecteerd worden op hun tuniek. Duurzaamheid bij ontwikkeling betekent ook, dat de kwaliteit, de adviezen en de betrokkenheid van het apparaat maximaal gehonoreerd worden. Mandaat betekent vertrouwen in de Nederlandse samenleving, breed en niet alleen in "het wereldje", maar ook en vooral bij hen die de gemeenschapsmiddelen moeten opbrengen en andere in eigen vlees snijdende maatregelen zullen moeten accepteren. De komende jaren is dat mandaat meer dan ooit nodig. De komende maanden al, met name in Rio, moet dat mandaat de brug vormen tussen de grote woorden en echt commitment, voor de noodzakelijke nieuwe wereldorde, ecologisch, economisch, wat veiligheid en rechtshandhaving betreft.

De centrale vertrouwensvraag in onze politiek wordt of zij de polsstok krijgt om beslissingen te nemen die ver uitspringen boven de volgende electorale termijn en de korte-termijnbelangen van de kiezers. Anders gezegd: of zij hier en nu de belangen dienen mag van wereldburgers, veraf van komende generaties. Dat is een gigantische vertrouwensvraag, die alleen beantwoord kan worden met beleid dat voor de hele samenleving herkenbaar is en erdoor gedragen wordt. Ontwikkelingssamenwerking overleeft bij een hoge kwaliteit, bij soberheid en bij

vermaatschappelijking. Zij kalft af, zeer snel, bij overambities, bureau-cratisering en verpolitiseren. Een breed mandaat voor solidariteit en toekomstgerichtheid, voor rentmeesterschap en gerechtigheid, dat moet de politiek, dat moeten wij telkens opnieuw bevechten. Dat is een opgave voor ons allen, ver uitstijgend boven politieke tegenstellingen.

Met de slotverklaring van Bazel, van het conciliair proces, zeg ik dat zonder diepgaande veranderingen wat wij nu nog als een crisis beschouwen een echte catastrofe zal worden, voor onze kinderen en kleinkinderen. Wij hebben er respect voor dat de minister telkens weer toont zich bewust, ja ongeduldig te zijn in het licht van deze opgave. Laat hij ervan verzekerd zijn dat de zaak waarvoor hij staat vele bondgenoten in de samenleving heeft, ook al hebben die een ander tempo, een andere stijl, en volgen zij een andere weg. Wij wensen de minister bij de uitvoering van zijn verantwoordelijkheid veel zegen en succes.

De voorzitter: Graag feliciteer ik u als eerste met uw maidenspeech, waaruit grote kennis en ervaring uit eerdere functies spreken, maar vooral ook politieke betrokkenheid en uw opvattingen vanuit uw huidige functie. Beide zijn nodig voor het open politieke, meer dan academische debat dat u ook nu bepleit en waarvoor u al eerder — ik citeer Het Binnenhof van 2 november — kansen zag:

"Straks ontstaat weer de mogelijkheid om echt een publiek debat te houden waarvan de uitkomst niet bij voorbaat vaststaat en waar niet direct een vertrouwenskwestie aan kleeft."

Ik wens ons en u toe dat u daaraan juist in deze Kamer uw bijdrage kunt leveren, straks maar, gelet op uw maidenspeech, misschien nu al.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

De heer Redemeijer (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Wij hebben ons de hele dag al beziggehouden met het buitenlands beleid en met vrede en veiligheid. Bij de behandeling van de begroting voor Ontwikkelingssamenwerking zijn wij ook met een bepaald type veiligheidsbeleid bezig. Ik begin onze bijdrage aan dit

beleidsdebat met de stelling dat het goed gaat met de ontwikkelingssamenwerking. Zo'n stelling moet natuurlijk gespecificeerd worden. Ons vertrekpunt is het Nederlandse beleid. Er is visie en veel engagement. De OESO constateert dat Nederland het goed doet en internationaal zitten we in de voorhoede. Een tweede specificatie is dat Ontwikkelingssamenwerking het goed doet, of anders gezegd: het werkt. De uitkomsten van het kritische onderzoek dat de MFO's hebben laten uitvoeren naar het effect van hun werk, laten zien dat duidelijk gekozen doelstellingen die over een reeks van jaren worden nagestreefd en vastgehouden, goede resultaten opleveren. Wie over een wat langere termijn terugkijkt moet met ons constateren dat het in een aantal landen beter gaat en dat op veel plaatsen de gezondheid, de levensverwachting en de scholingsgraad van mensen verbeterd. De vorige spreker gaf daar een aantal voorbeelden van.

Soms lijkt het erop dat wij slecht uit de voeten kunnen met goed nieuws. Deze stelling kunnen wij wel innemen, maar tegelijkertijd moeten wij constateren dat er onder een groot publiek een eenzijdige beeldvorming over de Derde Wereld en de ontwikkelingssamenwerking en -hulp ontstaat. O zeker, een beeldscherm vol met arme, zielige kindertjes levert bij acties nog steeds flink wat geld op, maar daarmee is de beeldvorming nog steeds eenzijdig. De campagne van het ministerie om de Derde Wereld positief onder de aandacht te brengen, verdient steun, maar het is triest dat het kennelijk nodig is. Zijn er overigens al ervaringen opgedaan met de campagne? Als de belangstelling van het publiek tanende is — dat lijkt duidelijk het geval — behoort het tot de taak van politieke partijen en maatschappelijke organisaties om duidelijk te maken dat het ook en juist ons belang is om de Derde Wereld te steunen. Denk alleen maar eens aan de gevolgen voor de wereld van de aanslagen op het milieu in de Derde Wereld.

Mijnheer de voorzitter! Het lijkt erop dat het CDA de aanval op de ontwikkelingssamenwerking heeft ingezet. Eerst was daar het rapport "Internationale hulpverlening" van de CDA-commissie buitenland, onder voorzitterschap van onze collega Van Dijk, waarin wordt gepleit — als ik het tenminste goed heb gelezen —